

SZILÁGYI VILMOS

A NEMEK VISZONYÁNAK JÖVŐJE

EGYENRANGÚSÁG,
NYITOTTSÁG,
ÖNMEGVALÓSÍTÁS

HÁTTÉR KIADÓ
Budapest
Alapítva 1987-ben

© Szilágyi Vilmos, 2010
A szerző honlapja:
www.szexualpszichologia.hu

Szerkesztette
Nagy Zsuzsanna

A borítót tervezte
Kovács György

A könyvet tervezte
Gelányi Mariann

Az utószót írta
Dr. Buda Béla

© Háttér Kiadó, 2010

ISBN 978 963 9365 94 0

Kiadta a Háttér Kiadó Kft.
Alapítva 1987-ben
www.hatterkiado.hu
hatterkiado@hatterkiado.hu

Felelős kiadó: Káli Diána ügyvezető igazgató

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben
Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató
Telefon: 66/887-400

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
1. FEJEZET: BEVEZETÉS A NEMEK VISZONYÁNAK PROBLEMATIKÁJÁBA	17
Válságjelek a nemek viszonyában	19
Válságmegoldási próbálkozások	22
A pszichoszexuális fejlődés szerepe	25
A nemek erőviszonyai	29
Akadályok és perspektívák	32
2. FEJEZET: TÖRTÉNELMI TRENDEK A MAGÁNÉLET ÉS A KÖZÉLET TERÉN	35
Visszapillantás a nemi kapcsolatok történetére	36
Szexuális viselkedés az elmúlt évszázadban	42
Egy humanista nyilatkozat – és az azt követő hullámvölgy Házasságtípusok tegnap és ma	51
Változások a monogámia értékelésében	62
A monogámia funkcióváltozásai	67
A gazdasági funkció	72
A szexuális funkció átértékelése	74
A gyermekvállalási és egyéb funkciók	75
A személyiségfejlesztő funkció kibontakozása	79
A nőmozgalom és a nemek közéleti szerepváltozásai ...	82
	84

3. FEJEZET: NYITOTT TÁRSADALOM, NYITOTT KAPCSOLATOK	89
Választható együttélési módok, életstílusok	91
A nyitott párkapcsolat kritériumai	95
A szexuális egészség jogainak érvényesítése	100
Az egyenrangú, nyitott párkapcsolatok főbb előfeltételei	110
Meglévő párkapcsolat értékelése és fejlesztése ...	122
4. FEJEZET: EGYENRANGÚSÁG ÉS SZEREP-RUGALMASSÁG	133
Az egyenrangúság ellen általában felhozott érvek	133
A nemi szerepkülönbségek viszonylagossága	135
Téves elképzelések az egyenrangúságról	139
Az egyenrangúság előfeltételei	141
Megvalósítási nehézségek, hatalmi játszmák	143
A szerepviselkedés rugalmassá tétele	145
Munkamegosztás és szerepcsere	147
Az egyenrangú párkapcsolat jellemzői	151
5. FEJEZET: HŰSÉG – KIZÁRÓLAGOSSÁG ÉS FÉLTÉKENYSÉG NÉLKÜL	153
Szexuális változatosságigény a monogámiában ...	153
A hűség valódi értelme és lényege	157
Romantikus szerelem és „túlfűtött” erotika	160
A külső kapcsolatok okai, előnyei és veszélyei ...	163
A féltékenység tünetei, okai és hatásai	168
Betegség-e a féltékenység?	173
Szükség van-e érzelmi-erotikus kizárólagosságra?	178
Néhány gyakorlati szempont a nyitásra készülőknél	182

6. FEJEZET: ÖNMEGVALÓSÍTÁS ÉS KÖZÖS FEJLŐDÉS A PÁRKAPCSOLATBAN	185
Önmegvalósítás és egyéniség – a szerelmi képesség fejlődése	186
Egyéniség és párkapcsolat: a sündisznó-dilemma	194
Függőségek és kodependenciák	197
Magánélet és fejlődés a párkapcsolatban	201
Intimitás: őszinteség, bizalom, empátia	204
Vannak-e veszélyes igazságok?	209
A kölcsönös megértés alapszabályai	211
A párkapcsolati problémák kreatív kezelése	215
7. FEJEZET: A SZÜLŐ-GYERMEK VISZONY ÚJ ALAPOKRA HELYEZÉSE	223
A szülői szerep motívumai és képességei	224
A gyermekvállalás hatása a párkapcsolatra	227
A nyitott párkapcsolat nevelési hatásai	231
Nagycsaládok és gyermekközösségek szerepe	236
8. FEJEZET: A NEMI SZEREPEK ÁTÉRTÉKELÉSE ÉS AZ ANDROGÜN SZEMÉLYISÉG	239
A nők és férfiak nemi függőségei	241
Milyen a „normális” és erkölcsös nemi szerepviselkedés?	247
Az androgün személyiségtípus kibontakozása	254
9. FEJEZET: A NEMEK KÖZÉLETI SZEREPÉNEK KIEGYENLÍTŐDÉSE	259
A „nőkérdés” és a nőmozgalmak alakulása	260
A női jogok és a nőmozgalom hazai helyzete	263

10. FEJEZET: SZEXUÁLPOLITIKA – ÚJ ÉLETSTÍLUS A TÁRSADALOMBAN	269
A szexuálpolitika ágazatai és koordinálásuk	270
Párkapcsolati nyitottság és társadalom	280
UTÓSZÓ (<i>Dr. Buda Béla</i>)	289
IRODALOM	311

ELŐSZÓ

Ez a könyv a férfiak és nők viszonyának mai jellemzőit és e viszony várható alakulásának kilátásait igyekszik megvilágítani egyrészt az egyéni, magánéleti, másrészt társadalmi, közéleti szempontból, a nemzetközi és hazai szakirodalom, valamint személyes és szakmai tapasztalatok alapján. A nemek viszonyának alakulása a társadalmi viszonyok változásának egyik legfőbb tényezője, hiszen a társadalmat férfiak és nők alkotják, s viszonyuk változása az egész társadalmat alakítja. Nem túlzás, hogy sorsdöntő jelentőségű kérdésekről van szó.

Zökkenőmentes fejlődés persze nem nagyon létezik a társadalomban (kivéve talán egyes új technikai eszközök gyors elterjedését). Ez a nemek viszonyának alakulására is érvényes. Ebben a fejlődési folyamatban a férfidominancia korszakában is voltak represszívebb és kevésbé represszív periódusok; mint ahogyan a különböző szexuális viselkedések erkölcsi megítélésében is. A nőmozgalmat kezdetben inkább csak a nők szavazati joga, tanulási és munkavállalási lehetősége érdekelte. Csak a huszadik század hatvanas és hetvenes éveiben erősödött fel a nők szexuális szabadságának követelménye, amit aztán az AIDS nyolcvanas évekbeni feltűnésével egy antiszexuális represszió („ellenforradalom”) követett.

Ennek folytán nem sok eredménnyel jártak azok a törekvések, amelyek a nemek viszonyának és lehetőségeinek kiegyensúlyozását célozták. 1978-ban megjelent ugyan *A házasság jövője – avagy a jövő házasságai* című könyvem, amely akkor elég nagy visszhangot keltett és vitákat gerjesztett, ugyanis a házasság nyitottá válását vázolta fel a jövő perspektívájaként. Sokakat elgondolkoztatott, nemcsak itthon, hanem a környező szocialista országokban is: Bulgáriában például kiadták, s az NDK-ban is lefordították, ám kiadására a pártvezetés tilalma folytán nem kerülhetett sor. Hasonlóképpen, magyar viszonylatban a pártvezetés hatalmi szóval állította le az ezzel kapcsolatos vitákat úgy 1980 körül.

Pedig olyan elismert szakemberek, mint dr. Hirschler Imre, dr. Buda Béla, dr. Cseh-Szombathy László vagy a német dr. Siegfried Schnabl, Peter Köhle és mások is pozitív véleményt adtak a könyvről. Közülük itt csak a számomra legérdekesebb két szerzőtől idézek. Az egyik Mérei Ferenc, a huszadik századi magyar pszichológia tanítómesetere, aki *A házasság jövője* című könyvet lelkes elismeréssel fogadta. Köszönőlevelében többek közt ezt írta: „...Te az egyik legnehezebb kérdéshez nyúlsz: az előítélet- és féltékenységmentes életmódhoz, a zárt életnek a kinyitásához. A kérdés annyira közel áll hozzám... A Te gondolatmenettedben elsőként az tetszett, hogy »a nyitott házasság nem a forma, hanem a tartalom kérdése«. S ehhez kapcsolva az a gondolat, hogy az életmód, a házasság is lehet kreatív, és a kreativitását a csúcserőművek jelzik! Remélem, ezen a vonalon továbbhaladsz, és képviseled az élet minőségének követelményét és javíthatóságának lehetőségét.”

A könyv tíz évvel későbbi, átdolgozott kiadása, és ez a mostani könyv is tanúsítja, hogy igyekeztem tovább-

menni Mérei tanár úr útmutatása szerint. A másik idézendő vélemény egy német írónőtól, Gisela Steineckertől származik, akihez egy német kiadótól került a lefordított könyv, az ő szakvéleményének fordításából idézek:

Amikor belenéztem, rögtön felkeltette érdeklődésemet! S minthogy már elolvastam, köszönetet mondok e szemlélettel való megismerkedésért, s azért, hogy lényegesen közelebb kerültem néhány fontos igazsághoz. Hadd írjam le a teljesen meggyőzött olvasó általános benyomásait.

A könyvből szinte sugárzik a jó szerzőkre jellemző meggondoltság és értelmesség. További szépsége számomra az, hogy nem próbál mindig illedelmesen hivatkozni a tudományra vagy filozófiára. Ami először is nem föltétlenül szükséges, másrészt nem ezek a legfontosabbak. Számomra nagyon rokonszenvesek a szerző főbb következtetései. Néhány dolgot már magam is hasonlóképpen fogalmaztam a Szerelmesek breviáriuma című művemben. A szerző gondolatmenete azonban konkrétabb, s néhány kérdésben egy korszakkal előttem jár – ezért szívesen utolérném!

S helyesnek találom, hogy éppen ő mint baloldali moralista nyíltan, bátran és kicsinyes fölényeskedés nélkül beszél életmodellekről. S egyáltalán, ki tudja kerülni, hogy a társadalmi rendből kiindulva rögtön minden személyes viszonylatot is tisztázottnak tartson, mondván, hogy az emberek még nem tartanak ott, ahol az elmélet. E könyv révén tudtam meg, hogy férjem és én nyitott házasságban élünk! Érettségünk és vonzalmunk folytán monogámok vagyunk, a szellemi és társadalmi folyamatokban egymással mélyen összefonódva. Ugyanakkor a lehető legnagyobb tisztelettel kezeljük egymás magán-

életét, másságát, az átvehetetlen hajlamokat. Azt a szabadságot, ami még a nagyon közel állót is megilleti. Akkor is leírom ezt, ha nem ez a fontos... bár mégiscsak fontos, hiszen megvilágítja nézőpontomat és jóindulatomnak nagyobb nyomatékot ad; bevallom, hogy ritkán találtam ennyi jó tanácsot egyetlen könyvben.

Ez összefügg azzal, hogy a szerző elkerül mindenfajta kifejezett tanácsadást, ami például van de Veldénél olyan bosszantó volt (bár el kell ismernünk bizonyos történelmi érdemeit, minden korlátozottsága ellenére). Egyébként sok ilyen könyv legnagyobb gyengéje, hogy részleges (egyoldalú) megközelítésüket lényegre törő, mindent átfogó magyarázatnak tüntetik fel. Így aztán olyan általánosítások keletkeznek, amelyek önmagukban egyszerűen működésképtelenek. Hogyan mehetne például minden jól az ágyban, ha a merev szerepvisselkedés titkos nehezelmeket táplál?

Konkrétabban szólva: bevallom, hogy eleinte kissé bizalmatlanul kezeltem a nyitott házassággal kapcsolatos védőbeszédet, mert attól tartottam, hogy a szerző a „megélénkítő félrelépéseknek” akar lendületet adni. De egyre jobban láttam, hogy nem vette ilyen könnyedén a dolgot. Először ugyan bemutatja a tulajdonosi létet, a kisajátítás minden hátrányát, de aztán világosan elkülöníti egymástól a retrográd és a haladó jellegű megnyilvánulásokat. Ilyen messzire a szerelemről és házasságról szóló szakönyvek nem jutnak. Bár valamennyi reformokat, taktikákat javasol, s mindenképpen az idejétmúlta szembeni ellenállást hirdeti, mégis legfeljebb addig jut el, hogy az egész házasság jövőjét kérdésessé teszi.

Jómagam azonban a szerzővel együtt úgy vélem, hogy az ember képes egy másik emberhez igen erősen

kötődni a barátság, az alkotó életmód, az erotikus és gyengéd intimitás, a szolidaritás keretei között. Éspedig a közeledés és távolodás váltakozásával, mindenféle konfliktusokkal és vitákkal... S azzal, hogy hol itt, hol ott újra megtetszik valaki más is. Ám az összetartozás sikerének előfeltétele – s ezt a felfogást ismét teljesen osztom a szerzővel –: először is önmagunkkal kell tudnunk így együtt élni, mielőtt erre mással is képesek lennénk! Ehhez szorosán hozzátartozik a világnézet, a tudás, a növekvő műveltség. Hozzátartozik a szeretkezés művészete és a kulturált életmód.

Ez a könyv azért való az olvasó kezébe, mert erkölcsös. Nem konvencionális és nem hivalkodó, ezért hatásvos. Azzal foglalkozik, amit még nem ismerünk eléggé, de meg kell ismernünk. Fiataljaink az iskolában túl keveset tanulnak az élet ilyen területeiről, de odaadnám a könyvet egy elkeseredett asszonynak is, aki azt hiszi, fel kell áldoznia magát a családjáért. „Mártírokkal nem lehet együtt élni” – ezt a könyv egyik legfontosabb gondolata.

Az író befefejező gondolatának lényege, hogy egy tartósan negatív hatású együttélést nem érdemes elfogadni, hanem meg kell változtatni, ugyanis a családi élet harmóniájának sem használnak az egyoldalú áldozatok. Az ember a humanista erkölcs szerint elsősorban mindig önmagáért, a saját testi-lelki egészségéért és fejlődéséért felelős, s csak aztán bárki másért, a családtagokat is beleértve. Ez nem zárja ki az átmeneti áldozathozatalt sem, ha az nem veszélyezteti az egyén testi-lelki fejlődését.

Ebből következően is világos lehet az olvasó számára, hogy könyvem gondolatmenete nem a hagyományos, dogmatikus erkölcsi elveket követi, hanem a tudományos

*Felelősség
önmagunkért*

Ösztönös
vagy tanult?

megállapításokkal összhangban álló *humanista erkölcsöt* és világszemléletet. Pontosabban azt az értékrendet és felfogást, amit a nemiség lényegét és a nemek kapcsolatát illetően a szexológiai tudományok vázolnak fel számunkra, és pedig misztifikálástól mentesen. Túllépünk például azon a Sigmund Freud nyomán széles körben elterjedt feltételezésen, hogy az ember szexuális viselkedését is „ösztönök” határozzák meg, éppúgy, mint a legtöbb állatfajnál. Ezzel szemben ugyanis bebizonyosodott, hogy minden emberi viselkedésben a *tanulásnak* van döntő szerepe.

A nemek közötti kapcsolatok történelmi áttekintése után a házasságtípusok és házassági funkciók változásai következnek, majd annak kimutatása, hogy a társadalom egyre nyitottabbá válásával az intim párkapcsolatok is egyre nyitottabbá válnak. Alapvető jelentőségű felismerés, hogy a házasság és általában a párkapcsolat egyik legfőbb mai funkciója az *elköteleződés* egymás személyiségfejlődésének és önmegvalósításának kölcsönös segítésére. Ennek nyilván feltétele a nemek egyenértékűségének és egyenrangúságának erősítése, továbbá az erotikus kultúra korszerűsítése. Kiemelt fontosságú megállapítás, hogy a párkapcsolati *bűség kizárólagosság és féltékenység nélkül is lehetséges*.

A bűség
új fogalma

A könyvben hazai viszonylatban először kerül sor a Szexológiai Világszövetségnek az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által is jóváhagyott *univerzális szexuális jogok* és kötelességek viszonyának és jelentőségének konkretizálására – annak kimutatásával, hogy ez, a vallással ellentétben nem „dogmatikus kőtábla” (WHO 2004). A cél a szabadon választhatóság feltételeinek megteremtése a jogok megismertetése, kodifikálása az új ismeretek

elsajátítása és alkalmazása révén – vagyis az, hogy élni tudjunk a szexuális jogokkal. Ugyanezt a célt szolgálja a szexuálpolitika különböző ágainak és lehetőségeinek első, vázlatos ismertetése és a javaslat azok mielőbbi realizálására.

Sokan azt hiszik, hogy a nemek egyenrangúsága és harmonikus viszonya nálunk már megvalósult, holott ez inkább csak a formális egyenjogúságra igaz. A nők még mindig hátrányos helyzetben vannak, főleg a magánéletben, de a közélet területén is, mert a hosszú ideje fennálló patriarchális rendszer átalakítása csak nemrég kezdődött meg. A gyakran emlegetett „szexuális forradalom” illúziója helyett csak a kisebb-nagyobb reformok (visszaesekkel tarkított) sorozata vezethet alapvető változáshoz a nemek viszonyában.

Könyvemet azoknak szánom, akik egyetértenek az ilyen reformok szükségességével, és igyekeznek elősegíteni, hogy a nemek viszonya ne csak egyenjogúságon és vetélkedésen, hanem egyenrangú felek hatalmi egyensúlyán és együttműködésén alapuljon – hiszen csak ez szolgálja egyaránt a nők és férfiak érdekeit gyorsan változó világunkban.

1. fejezet:

BEVEZETÉS A NEMEK VISZONYÁNAK PROBLEMATIKÁJÁBA

A modern társadalomban a nemek viszonyát akár pozitív, akár negatív értelemben igen sok tényező befolyásolja. Ezek között sokan az első helyre teszik a *biológiai tényezőket*, amelyekből adódóan – a ritka interszexuális eseteket figyelmen kívül hagyva – női vagy férfi testtel születünk. Ez olyan alapvető tény, amely az állatvilágból kiemelkedő fajunkat két nagy csoportra, két nemre osztja, s ezek a fajfenntartásban némileg eltérő, bár egyaránt fontos szerepet kapnak, s a létfenntartásban is együtt kell működniük. Ezen túlmenő értékelésük azonban korántsem egyértelmű, sőt nagyon is vitatott.

Az újszülött testi neme általában könnyen megállapítható, s ettől kezdve a környezet fiúként vagy lányként kezeli a gyermeket, s ennek megfelelő viselkedést vár el tőle, nemiségünk tehát döntően befolyásolja egész életünket. Csakhogy egyrészt ezek az elvárások koronként és társadalmanként különböznek; másrészt előfordul, hogy a viselkedés nem felel meg az elvárásoknak. Mindenhol akadnak külső megjelenésükben vagy viselkedésükben férfias nők vagy nőies férfiak, sőt olyanok is, akik testi nemüket nem vállalva a másik nemhez tartozónak érzik magukat. Ez a szokásostól eltérő nevelési vagy egyéb hatások következménye lehet, s ilyenkor az egyén által

*Biológiai
nemek*

Sokféle hatás

vállalt ún. pszichoszociális nem (*gender*) részben vagy teljesen ellentétes a testi nemmel. Az ellentétes nemmel azonosuló transzszexuálisok gyakran a testi nemüket átalakító műtétekre is vállalkoznak; de enélkül is a másik nemhez tartozóként viselkednek.

A nemi szerepviselkedést, vagyis a viselkedés férfias vagy nőies jellegét tehát nem a biológiai tényezők határozzák meg, hanem a *környezeti hatások*, amelyek viszont igen sokfélék és egymásnak ellentmondóak is lehetnek, így az egyén akarva-akaratlanul válogatni kényszerül közöttük: bizonyos fajta hatásokat, viselkedési szabályokat, szkripteket elfogad, másokat elutasít vagy figyelmen kívül hagy. Így alakul ki a saját nemi szerepviselkedésének jellegzetes profilja is, amely aztán döntően befolyásolja viszonyát mindkét nemhez. Korunk multikulturális társadalmában sokféle nemi szerep érvényesül; ezek két nagy csoportja a *hagyományos*, patriarchális jellegű és az *egyenlőségelvű*, rugalmas nemi szerepek, amelyekről később bővebben is lesz szó. Hangsúlyozandó azonban, hogy a nemek viszonyát a magánélet és a közélet terén egyaránt főleg a kapcsolatba kerülők nemi szerepviselkedése határozza meg. Szexuális kapcsolat esetén ez csak kiegészül az erotikus és a reprodukciós, vagyis gyermeknemzést célzó viselkedéssel.

Ugyancsak szociálisan meghatározottak a nemek viszonyának módozatai és keretei. A *magánélet* vonatkozásában ilyenek a párkapcsolat, a házasság és a család különböző megjelenési formái; a *közélet* terén pedig a viszonyok jogi szabályozása, a gazdasági, kulturális életben és a politikai hatalomban való részvétel megnyilvánulási módjai, a nemek egyenjogúságának és esélyegyenlőségének lehetőségei. Minthogy az anyakönyvvezető

előtt megkötött, s így legalizált házasság és a „papírformát” mellőző együttélések, párkapcsolatok között inkább csak jogi szempontból van (egyébként csökkenő) különbség, a továbbiakban a házasság említése törvényileg nem jóváhagyott együttélést is jelenthet.

A nemek kapcsolatának *funkcióiról* nagyon eltérő elképzelésekkel találkozhatunk. Az egyik legősibb és még ma is egyik legfontosabb a fajunk fennmaradását biztosító reprodukció, bár ez sokat veszített korábbi jelentőségéből, s ma már a Föld túlnépesedése folytán korlátozásra szorulna. Másik jelentős funkciója a feszültségek élvezetes oldása, a szexuális kielégülés biztosítása. Ez a két funkció szorosan kapcsolódik a biológiailag megalapozott szükségletekhez, de változékony intenzitású lelki igényeket is kielégít. Etológusok, például Csányi Vilmos ide sorolják még a párkapcsolat erősítésének funkcióját (Csányi 2006), ami azonban nem mindig működik, mert a kapcsolat jellegétől, minőségétől és körülményeitől függ. De ezen kívül is egész sor pszichikus igény kielégítését biztosíthatja vagy segítheti a nemi kapcsolat; így például kommunikációs, érzelemgazdagító, sőt személyiségfejlesztő funkciójáról is beszélhetünk, ezek azonban változékonyak és negatív hatásúakká is válhatnak.

Válságjelek a nemek viszonyában

Számos jel szerint a szexuális párkapcsolatok mai világvilágára sajnos hazánkban is nyilvánvaló, hiszen például egyre kevesebb házasságot kötnek, a házasságok közel kétharmada pedig felbomlik. Ugyanakkor egyre többen házasságot sem kötnek, csak hosszabb-rövidebb ideig együtt élnek vagy a szingli életformát választják. Ennek folytán

Együttélési formák...

...és funkciók

Bomlásjelek

nálunk egyre kevesebb gyermek születik, aminek következtében a *magyarság létszáma is erősen fogy*, határainkon belül és azokon kívül egyaránt. A párkapcsolatok válsága tehát valójában az egész magyar nemzet válságát jelenti. Épp ezért megdöbbenőnek tűnhet, hogy az illetékesek ezt voltaképpen figyelmen kívül hagyják, így éppen a leg-szükségesebb intézkedésekre nem kerül sor. Meggondolandó ugyanakkor, hogy egy gazdasági világválság közepette a népesedés- és családpolitika lehetőségei erősen korlátozóztak, és hasonló a helyzet az egészség- és szociálpolitika vagy a köznevelési és ifjúságpolitika terén is. Közismert, hogy növekszik a nemi úton terjedő fertőzések száma, a szexuális funkciózavarok már népbetegség jellegűvé váltak, a tizenéves lányoknál pedig egészen fiatal korban is előfordulnak nem kívánt terhességek, mert sem otthon, sem az iskolában nem kapnak megfelelő szexuális nevelést.

Szexuális forradalom?

A helyzet romlásának okaként sokan az úgynevezett szexuális forradalmat emlegetik, amely a szabadság helyett szexuális szabadosságot (például gyakori partnerváltást, prostitúciót) és erkölcsi anarchiát teremtett, s mintegy „Isten büntetéseként” nyakunkra hozta az AIDS világjárványt. Ebből aztán arra következtetnek, hogy vissza kell térni a szigorúan vett valláserkölcsöz, mert csak ez biztosíthatná az erkölcsi válság leküzdését. Azonban valóban megoldást jelenthet-e, ha a szélsőséges liberalizmus szélsőséges konzervativizmusba csap át? S egyáltalán: indokolt-e a válság okaként a hírhedt szexuális forradalomról beszélni, amely állítólag az 1960-as és 1970-es években következett be a nyugati világban?

Mit jelentene valójában egy szexuális forradalom? A „forradalom” mindig alapvető és gyorsan, drasztikusan

végbemenő társadalmi változásokat jelent. Az említett időszakban azonban semmi ilyesmi nem történt; csupán egy liberálisabb szexuális viselkedés volt megfigyelhető egyes nyugati országokban, egyrészt a szexuális tabu csökkenésének, a pornográfia és prostitúció terjedésének következtében, másrészt azért, mert az említett időszakban jelentek meg és terjedtek ott el a *fogamzásgátló tabletták*. Ezek kétségtelenül biztonságosabbá tették a nem kívánt terhességek elleni védekezést, ami ugyanúgy megnövelte a szexuális kapcsolatot kezdeményezőkhöz bizton-ságérzetét, mint a gyakoribb nemi betegségek gyógyíthatósága az antibiotikumok révén.

Am ez korántsem jelenti azt, hogy ma már, ha kevesebb is, de csak kívánt gyermek születik, hiszen a fogamzásgátló módszereket még ma sem ismertetik intézményesen a szexuális kapcsolatokat kezdeményezőkhöz (vagy elfogadókkal); ezért sokan tájékozatlanok, vagy anyagi okok miatt nem tudják megszerezni a szükséges eszközöket. Ez különösen a fiatalokra érvényes, akik az utóbbi évek vizsgálati adatai szerint egyre korábbi életkorban, átlagosan 15-17 évesen létesítik az első szexuális kapcsolataikat, és ezzel kiteszik magukat a nem kívánt terhesség és a nemi úton terjedő fertőzések veszélyeinek. Mindez aligha nevezhető forradalmi átalakulásnak a szexuális viselkedés terén; nem is említve a nemek viszonyát, amely ma is patriarchálisan meghatározott, vagyis *férfiuralom* érvényesül, a nők helyzete pedig több szempontból továbbra is hátrányos: a foglalkoztatás és bérezés terén éppúgy, mint a hatalmi funkciók gyakorlása esetében. Az utóbbinak szemléletes mutatója, hogy hazánkban a nők aránya az országgyűlési képviselők között 50% helyett alig 10% körüli – szemben például Svédországgal, ahol 46%.

Tájékozatlan fiatalok

Válságmegoldási próbálkozások

Egyes nyugat-európai országokban már évtizedekkel ez előtt felismerték ezeket a veszélyeket, és a nők esélyegyenlőségének biztosításával, valamint a szexuális felvilágosítás és nevelés intézményesítésével igyekeztek megelőzni azokat. Svédországban például már az 1950-es évek közepén kötelezővé tették az iskolai szexuális nevelést, s ezt 1969-ben az NSZK-ban is bevezették. Hazánkban az 1970-es évek elején előfordultak ugyan hasonló célú próbálkozások, például 1974-ben a népesedési kormányhatározat előírta többek közt a „családi életre nevelés” bevezetését a tizenéves diákoknak tanévenként egy-két órában, de a pedagógusok felkészítéséről elfelejtettek gondoskodni. Így azok nem is nagyon vállalkoztak erre; jó esetben meghívtak egy orvost vagy más szakembert, hogy tartson egy felvilágosító órát. Még ma is hasonló a helyzet, hiába jelentek meg korszerű segédkönyvek a szexuális nevelésről.

Hazánkban a rendszerváltás ellentmondásos fordulatot hozott a nők helyzete és a szexuális párkapcsolatok terén is. A pártiktatúra látszólag baloldali, „szocialista” ideológiája helyett liberális vagy konzervatív, polgári irányzatok kerültek előtérbe a piacgazdaságra alapozott, fogyasztói társadalomban. Szabad teret kaptak az üzleti érdekek; hódító útra indult a pornográfia és a prostitúció. Ezek ellenhatásaként pedig megerősödtek a vallásos, konzervatív törekvések, amelyek a tudományosan megalapozott és intézményes szexuális nevelést is veszélyesnek tartották, és sokféle módon akadályozták. Ezért a közvélemény számára a nemiség többnyire még ma is veszélyesnek, kerülni- és titkolnivalónak tűnik. Kevesen

*Nevelési
próbálkozások*

*Ellentmondásos
fordulat*

ismerték fel, hogy az emberi életnek alapvető tényezőjéről van szó, ami nálunk sokkal bonyolultabb, mint az állatvilágban, ezért *tanulást és felkészültséget* igényel. E nélkül ugyanis a szexuális viselkedésben és a nemek viszonyában inkább kedvezőtlen, véletlenszerű biológiai és szociokulturális hatások érvényesülnek, mégpedig többnyire tudattalanul. A párkapcsolatok problémái ma leginkább három nagy kérdéskörben váltanak ki aggályokat és bizonytalanságot:

1. a *szerелеm és hűség* kérdésében (beleértve a külső kapcsolatokat is)
2. a *gyermekvállalás* és *-nevelés* kérdésében
3. az *egyenrangúság* társadalmi feltételeinek megteremtésében

Érdemes bevezetésül néhány pszichológiai alapkérdést áttekinteni. A szerelemmel kapcsolatos problémák és aggályok alapja a szerelemkultusz, amiből az a felfogás következik, hogy a házasságnak szerelmi házasságnak kell lennie, mert a kettő erkölcsileg összetartozik, ezért nem szabad elválasztani. Ez a felfogás az utóbbi két-háromszáz év során mélyen beleivódott a köztudatba, és mintegy ideológiai alapját képezte a *kizárólagossági törekvéseknek*, amelyek valójában elsődlegesen a tulajdonosi szemléletből adódtak. Tipikus összegzése ennek a beállítottságnak ez a vélemény: „Semmit sem ér az olyan házasság, amelyben nincs már szerelem!” Ugyanakkor szociológiai vizsgálatokból tudjuk, hogy a házasságok alig néhány százalékában található a házasság első néhány éve után is szerelem – és rendszerint akkor is csak az egyik fél részéről. Így a házasságok túlnyomó többségének értelme megkérdőjelezhető lenne, ha elfogadnánk az „örök,

*A szerelem
kultusza*

házastársi szerelem” kritériumát. Nem csoda, hogy sokakat foglalkoztatnak ilyen kérdések:

- Szabad-e intim szexuális kapcsolatot fenntartani szerelem nélkül?
- Lehet-e a szerelem egész életre szóló, s ez hogyan érhető el?
- Egyáltalán érdemes-e a házasságot szerelemre alapozni?
- Baj-e, ha nem egyidejűleg múlik el a házastársi szerelem?

A hagyományos szemlélet – legalábbis a legutóbbi két évszázadban – szoros kapcsolatot látott a szexuális érintkezés és a szerelem (no meg a házasság) között, ezért a szerelem nélküli szexuális kapcsolatokat elítélték. Fontos problémának látszott a szerelem csökkenése, sőt elmúlása, valamint egy újabb szerelem feltűnése is. Ugyanis sokan épp a kialakult szerelemkultusz folytán különleges előjogokat, sőt szinte misztikus erőt tulajdonítottak a szerelemnek, s ezért féltették a házasságot egy új szerelemtől. Tipikus vélemény, hogy „a futó kaland nem olyan veszélyes, mint az új szerelem”, vagyis az aggódó nők a mélyebb érzelem nélküli, futó (akár fizetett) kalandokat könnyebben elfogadták partnerüknél. Arra nem gondoltak, hogy aki ezekhez hozzászokik, az már a házastársával sem lesz képes mélyebb érzelmre, s ugyanúgy elvárja bármikor a szexuális „szolgáltatást”.

Tény, hogy a szerelem és a tőle állítólag elválaszthatatlan kizárólagosság főleg a nőknek okoz gondot. Talán azért, mert ők sokkal inkább „érzelmi lények”, mint a férfiak? Bizonyára. (Ahogy egyikük mondta: „Akibe belesze-

Szex csak szerelemmel?

reték, ahhoz akarok tartozni!”) Azonban talán még fontosabb, hogy sok nő – okkal vagy ok nélkül – ma is kiszolgáltatottnak érzi magát, és azért tudja nehezebben elfogadni a szabad kapcsolatteremtést, mert fél a férje vagy élettársa elvesztésétől, illetve attól, hogy aztán már nem talál újabb, megfelelő partnert, különösen ha már gyermeke is van. Ez lehet az oka annak, hogy náluk újabban erősebb a *partner kisajátítására irányuló törekvés*, ami persze a férfiakra még inkább jellemző; ezért is viselik el nehezen az intim partnerük esetleges külső kapcsolatát. Nem mondható tehát, hogy akár a férfiaknak, akár a nőknek könnyebb a helyzete e téren – bár egyes vizsgálatok szerint eltérően ítélik meg az érzelmi és a szexuális kizárólagosságot. Ez azonban viszonylagos. Sokan azt hiszik, hogy csak egyetlen partnert lehet „igazán szeretni”; ezért képtelenek az osztozkodásra, a hűséget pedig azonosítják az érzelmi és szexuális kizárólagossággal, ami, mint látni fogjuk, szociokulturális előítélet.

A pszichoszexuális fejlődés szerepe

A szerelem és a hűség misztifikálása főleg a fogalmak tisztázatlanságából adódik. A szerelmi élmény sokfélesége ugyanis könnyen azt a látszatot kelti, hogy tulajdonképpen meghatározhatatlan és befolyásolhatatlan. Tény, hogy sokféle lelki (és testi) állapottal kapcsolódhat össze a szerelem, amelynek lényege viszonylag tartós érzelmi kötődés valakihez (vagy valamihez), akitől fontos, egyéni szükségletek kielégítése várható. *Az érzelmi kötődés képessége azonban nem születik velünk*, hanem életünk során alakulhat ki kisebb-nagyobb mértékben. Alapja a szeretetképesség, amelynek forrása a szülőtől vagy más gondozó

Kizárólagosság?

Érzelmi kötődés

személytől az élet első éveiben kapott szeretet és szükségletkielégítés. Ez a tanulási folyamat nyilvánul meg a Sigmund Freud által elemzett Ödipusz-komplexusban és annak megoldásában is.

A szülőkön mint elsődleges kötődési „objektumokon” kívüli érzelmi kötődés már az óvodás korban jelentkezhet egy hasonló korú társ irányában, és ezzel megkezdődik a szerelmi képesség fejlődése. Ennek különböző szakaszai vannak, az éretlen gyerekszerelmtől a diákszerelmen keresztül a többé-kevésbé érett felnőtté szerelmemig. Tehát itt is tanulási folyamatról van szó, a személyiség pszichoszexuális fejlődésének egyik fő vonaláról, amely azonban a kedvező feltételek hiányában bármikor elakadhat. A szerelmi képesség ezért ápolásra és fejlesztésre szorul; ami nevelő vagy terápiás hatások révén biztosítható.

Am ha a szerelmi képesség kialakulása a pszichoszexuális fejlődés egyik fő vonulata, akkor azt se tévesszük szem elől, hogy maga a pszichoszexuális fejlődés a személyiség fejlődésének egyik fő irányvonala, és egyaránt szoros kapcsolódik a pszichoszociális, az affektív és a kognitív fejlődéshez. Ebben a kölcsönhatásban alakulhat ki a pszichoszexuális és a párválasztási érettség, s ezek teszik lehetővé az intim, szexuális párkapcsolatok tartós harmóniáját. Jelentőségük a pályaválasztási érettséghez hasonlítható. Élete során ugyanis mindenkinek két sorsdöntő feladatot kell megoldania: a pályaválasztást és a párválasztást. Érdemleges és intézményes felkészítést azonban egyikre sem kap, bár a pályaválasztást az iskolai tanulmányok valamelyest előkészítik. A párválasztás és az érzelmi-erotikus harmónia megalapozására viszont sem a család, sem az iskola, sem más intézmény nem fordít gondot. Így ez legtöbbször „öszönösen”, vagyis talá-

*A szerelem
képessége*

*Párválasztási
érettség*

lomra történik, egy véletlenül bekövetkező szerelem alapján, amely mögött különféle egyéni érdekek rejlenek.

Sok fiatal felnőtt szinte csodaként várja a véletlenül beköszöntő „nagy szerelmet”, de senkiben sem találja meg kielégítően, mert szerelmi képessége fejletlen. Mások meg nem értik, hogyan múlhatott el olyan gyorsan az alig kialakult szerelem, s hogy ez esetben mi a teendő. Kevesen tudják, hogy a szerelemnek – éppúgy, mint a szeretetnek és általában az érzelmi kötődésnek – fokozatai vannak, s az első, többnyire szenvedélyes és lángoló szint a beteljesülés és együttélés során apránként elmúlik; bár újabb fellángolások előfordulhatnak. A nem lángoló, csak „parázsló”, testvéries vagy baráti érzelmek ugyanakkor kielégítően biztosíthatják a párkapcsolat harmóniáját.

Fiatal felnőttek házasságainak vagy együttéléseinek egyik fontos, esetleg a legfontosabb célja és funkciója a gyermekvállalás, vagyis a családalapítás és gyermeknevelés. A párkapcsolat csak a gyermekvállalással válik családdá (rendszerint kétgenerációs „magcsaláddá”). A hagyományos nemi szerepek szerint ez elsősorban a nő számára fontos. Az ezt alátámasztó ideológia szerint a nő fő hivatása az anyaság; egyes elméletek szerint a nők „anyai ösztönnel” születnek, tehát ösztönösen vágnak az anyaságra mint létük legfőbb értelmére. Ennek ugyan ellentmond, hogy egyre több nő nem hiányolja, sőt tudatosan kerüli az anyaságot, ami azt mutatja, hogy semmiféle „anyai ösztön” nem működik; a nők anyaságra nevelése pedig már korántsem olyan hatékony, mint régebben, s egyre inkább a szabad választás és tudatos családtervezés érvényesül. Itt is probléma azonban a szexuális nevelés hiányából adódó tájékozatlanság, a fogamzásgátló módszerek nem megfelelő ismerete vagy hozzáférhetet-

*Szerelemből
barátság...*

... és szülőség?

*Anyaság mint
probléma*

lensége, a művi abortusz alkalmazása, és nem utolsósorban a szülői szerepre való alkalmatlanság vagy éretlenség. Ez részben a pszichoszexuális és párválasztási éretlenségből adódik, de nem azonos azzal, mert többletfelkészültséget igényel mind a nő, mind a férfi részéről. A gyermekgondozás és -nevelés ugyanis sokféle, bonyolult feladatot jelent, amit eddig inkább csak véletlenszerű megfigyeléssel lehetett elsajátítani, s ez komoly nehézségekhez és kudarcokhoz vezetett.

Kevesen tudják felmérni, hogy a gyermekvállalás és -nevelés milyen megterhelést jelent a párkapcsolat és a szülőségre vállalkozók számára, különösen a gyermek első néhány életévében. Ennek „átvészelése” különleges felkészülést, rugalmas szerepvisselődést és stabil kapcsolatot igényel. Igen sok párkapcsolat „belerokkan” a gyermekvállalásba, mert az gyakran véget vet az addigi szexuális harmóniának, és ez fogékonyá teszi a férfit a külső szexuális kapcsolatokra. A gyermekgondozás által leterhelt anyáknak többnyire fogalmuk sincs, hogyan oldhatnák meg ezt a problémát. Sokan a gyermekükben keresnek menedéket, érzelmileg egyre jobban kötődnek hozzá, tőle várják szeretethiányuk pótlását, ezért gyakran kényeztetik is. Partnerük esetleges félrelépését főleg a gyermek előtt titkolják. Többnyire félnek attól, hogy gyermekük és a szülő-gyermek viszony károsodna, ha kiderülne egy külső kapcsolat. El sem tudják képzelni, hogy egy külső kapcsolat, amely nem titkos, ne okozzon konfliktust vagy elhidegülést köztük és a gyermekük között, aki „ezt úgysem értené meg”, s választania kellene, hogy melyik szülővel legyen szolidáris, kivel azonosuljon, kihez kötődjön. Ám, mint látni fogjuk, nyitott párkapcsolatban ez másként alakul.

Félrelépések

A nemek erőviszonyai

A nemek esélyegyenlőségének útjában még ma is jelentős társadalmi akadályok állnak, és ezek legfőképpen az évezredek patriarchalizmusra, a férfiak gazdasági és hatalmi fölényére vezethetők vissza. Ez ugyan a legutóbbi évszázadban egyre ingatagabbá vált, mégpedig számos tényező, köztük a női emancipáció és az erősödő nőmozgalmak következtében, ám korántsem tűnt el a színről sem a magánéletben, sem a közéletben vagy a munkaerőpiacon. A tartós együttélést megvalósító szexuális párkapcsolatokban többnyire ma is elvárják a nőtől, hogy vállalja a háztartásvezetés és gyermekgondozás „nőknek való” feladatait, szolgálja ki a családot, még akkor is, ha közben dolgozni jár és önálló jövedelme van. (Ami általában jóval kevesebb, mint a férfié.) Az otthoni „második műszak” miatt igen sok nőnek nincs tetszés szerint eltölthető szabadideje, a családtól némileg független magánélete, rokonokkal, barátokkal vagy másokkal ápolható kapcsolata. Erre csak akkor kerülhetne sor, ha partnere vállalná, hogy hasonló arányban kiveszi a részét az együttélésből és a gyermekvállalásból adódó feladatok megoldásából. Ettől azonban ma még elég messze vagyunk.

Nehezen leküzdhető akadályt jelent az a makacsul tovább élő felfogás is, amely a nőiességet a lágysággal, engedékenységgel, a határozott döntések és kezdeményezések előli kitéréssel, általában a passzivitással azonosítja. A lányokat évszázadokon át arra nevelték, hogy az „igazi nő” a családjáért minden áldozatra kész, s szolgálatkészen teljesíti „férjúrának” minden óhaját. A férfiak jelentős része ma is ezt várja tőlük, bár a mai nők már egyre kevésbé hajlamosak erre – annak ellenére, hogy a férfias-

*„Második
műszak”*

*Mi „nőies” –
mi „férfias”?*

ságot közülük is sokan az erővel, aktivitással és dominanciával asszociálják, s mindezt természetesnek, vele született tulajdonságnak tartják.

Ezekről a hagyományos nemi szerepekről azonban kiderült, hogy nem genetikailag kódoltak, hanem a patriarchális társadalom termékei. Funkciójuk, hogy megerősítsék azt a szociális egyenlőtlenséget, amelyre épülnek. Az egyenjogúság ellenfelei mindig hivatkoznak a „természetes nemi különbségekre”, hogy férfikiváltságukat fenntarthatassák, a nőket pedig a magánéletben és a közéletben egyaránt alárendelt helyzetbe szorítsák. Ez a hatalmi harc egyre több konfliktust eredményez. Még erősen tartja magát az évezredek óta érvényesülő kettős erkölcs, amelynek normái a nők számára sokkal szigorúbbak, főleg a szexuális viselkedés terén. Korábban jogilag is alátámasztott, drasztikus eszközökkel kényszerítették ki a „női erényeket”, vagyis hogy a nő kizárólag az ő „urának” legyen a tulajdona. Ma ugyan elvileg sokan elfogadják, hogy amit szabad a férfinak, azt szabad a nőnek is, ám a férfiak többsége hajlamos a féltékenységre, és „tulajdonának megőrzése érdekében” mindenre képes.

Így a nők önérvényesítése csaknem minden téren, de főleg a szexuális szabadságjogok terén ma is csak nehezen, komoly veszélyek vállalásával, és inkább csak titokban valósulhat meg – ezért sokan eleve lemondanak róla. Féltik önmagukat, megszokott partnerüket és gyermeküket, s inkább magukba fojtják a más férfiak iránti érdeklődést, néha még akkor is, ha szerelmesek lesznek egy külső személybe. A férfiak viszont ritkán hoznak ekkora áldozatot; legfeljebb úgy intézik, hogy lehetőleg ne derüljön ki a külső szexuális kapcsolat. Ha ez mégis megtörténik, letagadják, jelentéktelennek tüntetik fel, vagy

*Hatalmi
harcok*

*Szexuális
szabadságjogok*

ígéretet tesznek arra, hogy abbahagyják; esetleg bizonygatják, hogy nem ők a hibásak. Ez többnyire válságot hoz létre a párkapcsolatban, s ezzel együtt a szakítás vagy a megújulás lehetőségét is megteremti. Hasonló a helyzet a nő külső kapcsolatának kiderülése vagy bevallása esetén is; ezt azonban a férfi partner többnyire nehezebben viseli el.

Bármilyen okból kerül is válságba egy szexuális párkapcsolat, a legtöbb pár nem rendelkezik a válság megoldásának módszereivel és a konfliktuskezelés konstruktív technikáival. Ezek hiányában sokan a különböző elhárító, énvédő mechanizmusokkal próbálkoznak, például nem vesznek tudomást a bajokról, az időre bízzák a megoldást, kerülnek a konfliktust kiváltó helyzeteket és így tovább. Külső kapcsolat esetén előfordulhat, hogy valamelyikük megemlíti a szexuális magánéleti jogok vagy a *nyitott kapcsolatok* gondolatát, de ezzel nem nagyon tudnak mit kezdeni. Egyrészt csak hallomásból, felszínesen vagy hiányosan ismerik, másrészt rögtön egész sor aggály merül fel ezzel kapcsolatban. Ezek közé tartozik napjaink félelmes, járványos betegsége, a HIV-fertőzéssel szerezhető immunhiány, az AIDS, amely sokak szerint gyakorlatilag lehetetlenné teszi a szexuális nyitottságot. Eltekintve attól, hogy ez csak az egyik, s nem a legfontosabb oldala a nyitott kapcsolatoknak, az aggályoskodók figyelmen kívül hagyják, hogy *a szexuális nyitottság nem azonos a promisszkuitással*, a partnerek gyakori váltogatásával, hanem inkább megteremti a lehetőségét egy-egy tartósabb, külső kapcsolat létrejöttének, a fertőzések elleni védekezésnek pedig megbízható módjai vannak.

*Konfliktus-
kezelés
– nyitottsággal*

Akadályok és perspektívák

A legfőbb nehézség abból adódik, hogy az új életstílus kialakítása mélyen gyökerező előítéletekbe ütközik. Csak fokozza a nehézséget, hogy ezek az előítéletek többnyire nem is tudatosak, nem megfogalmazottak; az emberek legtöbbször maguk sem tudják, miért gondolkoznak úgy, ahogy, csak belső ellenállást éreznek, veszélyesnek, képtelennek, megvalósíthatatlannak érzik mindazt, ami tudatlan beállítottságukkal ütközik. Így elkezdenek kapaszkodni abba, amit eddig biztosnak és magától értetődőnek tartottak, ezért aztán vagy „sürgősen elfelejtik” a változtatás szükségességét és lehetőségét, vagy érdekesnek, de lehetetlennek tartják azt, esetleg rásütik a szabadosság, erkölcstelenség bélyegét, és így tovább. A kényelmetlen témák elhárításának egyik gyakori módja, hogy tréfálkoznak, viccet csinálnak belőle, a szexualitással kapcsolatos viccek tömege tanúskodik erről. Előre látható volt, hogy a nyitott házasság és kapcsolat is vicctéma lesz, ha bekerül a köztudatba, és az elmúlt évtizedek humortermése ezt bőven igazolta. Felmerülhet a gyanú, hogy éppen azok gyártják vagy élvezik az ilyen vicceket, akik esetleg nem mernek szembenézni elromlott kapcsolatuk problémáival. Ha valamit nem merünk megtenni, de tudunk rajta viccelődni, akkor megkönnyebbülünk, és egy kicsit felmentve érezzük magunkat. A humor ugyanis nagyon jelentős eszköze a problémák megkerülésének, elhárításának, mert megnehezíti, hogy komolyan vegyük az adott témát. Ami a viccelődést és általában az elhárítást lehetővé teszi, az csaknem mindig a túlzásba vitel, a félreanyagárzás vagy a túlzott leegyszerűsítés.

Az alapvető dilemma, hogy össze kellene egyeztetni egyfelől a *szabadság és változatosság*, másfelől a *biztonság és a stabilitás iránti igényeket*. Ezt eddig még csak egyéni, magánéleti téren sikerült kikísérletezni, társadalmi szinten az igények egyik csoportját erősen korlátozták; az egyeztetést lehetetlennek tartották és nem vették komolyan. Félreértések persze akkor is előfordulnak, ha valaki igyekszik komolyan venni a kapcsolat korszerűsítés lehetőségét. Az egyik indok szerint, mellyel a feladat elől akarnak kitérni, ha a párválasztás sikeres, nincs szükség külső kapcsolatokra, hiszen egy kis alkalmazkodással a partnerek mindent megtalálnak egymásban, amire szükségük van. Ez elvileg valóban nem lehetetlen, a kérdés azonban az, hogy milyen kompromisszumok árán. A párkapcsolat tartós egyensúlyát a kizárólagosság hosszabb távon rendszerint csak túl nagy áldozatok révén biztosítja.

Társadalmi szempontból a nemek közötti viszony alakulásának többféle perspektívája lehetséges. Ezek közé tartozik például a már erősen megingott és dekadens patriarchális rendszer revitalizációja, vagy olyan fölszámolása, amely matriarchális berendezkedést, nőuralmat eredményez. Ezt alátámasztani látszik, hogy biológiailag a nők az erősebb nem (átlagéletkoruk jóval hosszabb, mint a férfiaké); azonkívül a fajfenntartás szempontjából ők tűnnek fontosabbnak, hiszen ők hordják ki az utódokat. Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemel az is, hogy a férfiak gyermeknemző potenciája a jelek szerint csökkenőben van (fogyatkozik az életerős spermiumok száma) és ide tartozik a spermabankok, a mesterséges megtermékenyítés és főleg a klónozás (amit „szűznemzésnek” is nevezhetünk) kérdésköre is.

*Fejlődőképes
monogámia*

Ennek a könyvnek a fő mondanivalója az, hogy *a monogám párkapcsolat még ma is fejlődőképes*, és hogy a szabad egyéni fejlődés, az önmegvalósítás nem áll ellentétben a házastársi vagy élettársi közösség fejlődésével. Sőt, a kettő feltételezi egymást. A korszerű párkapcsolatban a két egyéni fejlődés olyan egészszé integrálódik, amely több, mint a részek összege, de ugyanakkor a részek mégsem veszítik el önállóságukat. Minél szabadabban és lendületesebben fejlődünk egyénileg, annál többet tudunk nyújtani egymásnak, annál tartalmasabb lesz a párkapcsolatunk. Ennek magyarázata, hogy míg a hagyományos házasság zárt energiarendszerhez hasonlóan működik, amelyre az energiaeloszlás (entrópia) szabálya érvényes, addig a korszerű párkapcsolat nyitott energiarendszerként működik, mivel itt a partnerek a külön élményekből, külső kapcsolatokból nyert energiát, fejlesztő hatást is „betáplálják” a házasságukba. Ezáltal az ilyen kapcsolat összehasonlíthatatlanul dinamikusabbá, fejlődőképesebbé válik, egyre újabb lehetőségeket tár elénk, és kiszélesíti lelki-szellemi látóhatárunkat. Az igazán korszerű, kreatív párkapcsolatban megnövekszik az úgynevezett *csúcsélmények* valószínűsége, a nemek viszonyának ilyen irányú alakulását pedig a modern szexológiai ismereteken alapuló szexuálpolitika elősegítheti és meggyorsíthatja.

2. fejezet:

TÖRTÉNELMI TRENDEK A MAGÁNÉLET ÉS A KÖZÉLET TERÉN

Emberré válásunk évszázadeiben és az ősközösségi társadalomban a nő még többé-kevésbé egyenrangú társa volt a férfinak – ezt számos történeti forrás valószínűsíti. Sőt, a társadalom történetének legkorábbi időszakából szinte kizárólag csak női szobrocskák maradtak fenn, s ezek a nő különleges megbecsülésére utalnak. Ennek magyarázata, hogy az embercsoport és általában az emberi faj fennmaradása a sok utód biztosításán múlott; márpedig szülni csak a nők tudtak. Az utódok gondozása őket erősen lekötötte; termelőmunkát inkább csak a „ház körül” végeztek. Védelmüket és ellátásukat az erősebb férfiaknak kellett biztosítaniuk; eleinte vadászattal és halászattal, majd a hasznosítható állatok befogásával és háziiasításával, a földművelésben történő alkalmazásával.

Később viszont, amikor a termelés, a technika fejlődése lehetővé tette a magántulajdon kialakulását, az örökölhető vagyon (földbirtok, nyájak stb.) megjelenését, a nő helyzete alapvetően megváltozott. Minthogy a nemek között kialakult munkamegosztás folytán a magántulajdont inkább férfiak szerezték, ők rendelkeztek fölötte, ez megnövelte hatalmukat a csoportban. Ennek egyik következményeként a nő alárendelt helyzetbe, a férfi gyámsága, felügyelete alá került, akárcsak gyermekei. A magántulaj-

*A nő helyzetének
változása*

don kialakította a férfiakban a tulajdonosi törekvést, amit aztán feleségükre is kiterjesztettek: őt is tulajdonuknak, mintegy vagyontárgynak tekintették.

Visszapillantás a nemi kapcsolatok történetére

Ettől kezdve a házasság és család is a magántulajdonnal rendelkező férfiak szolgálatában állt, egyrészt azért, hogy a házasságot is a vagyongyarapítás, a hatalomnövelés eszközének tekintették, másrészt a házasság révén is biztosítani kívánták uralmuk folyamatosságát, vagyonuk és kiváltságos helyzetük átörökítését elsőszülött fiúgyermekükre. Ezért fontossá vált, hogy a feleségnek legyen fiúgyermek, s hogy a gyermekek apja biztosan a férj legyen. Emiatt követelték meg a feleségtől a házasság előtti szüzességet, utána pedig a *szexuális kizárólagosságként értelmezett hűséget*.

A férfi szexuális szabadsága ugyanakkor csorbíthatatlan maradt, sőt vagyonától, hatalmától függően még növekedett is. Ahogy az árucseré mind nagyobb szerepet kapott, a csere elvét a férfi-nő viszonyra is alkalmazták: a nő árucikk lett, amelyet el lehetett adni, illetve meg kellett venni. (Persze az is előfordult, hogy egyszerűen elrabolták. Ez már a civilizáció előtti, nomád törzsi társadalmakra is jellemző; az ősmagyar mondák között is van olyan, amely egy csoportos nőrablás történetét meséli el. Akkoriban azonban az elrabolt nőkből többnyire feleségek lettek, míg később inkább rabszolgasorsra jutottak.) A rabszolganők egyik fő feladata a munka mellett éppen az volt, hogy kiszolgálják uruk szexuális igényeit.

Az osztálytársadalmak íratlan szabálya volt, hogy a viszonylag jómódú férfi felesége csak azonos vagy maga-

A nő mint vagyontárgy

sabb társadalmi osztályba, rétegbe tartozhatott. A kölcsönös, személyes vonzalom léte vagy nemléte mellékes, tizedrangú tényező volt; a házasság létrejöttét a két érdekelt család megegyezése döntötte el, amit rendszerint hosszas alkudozás előzött meg. A házasság így adásvételi ügylet lett, amit a fiatalok feje fölött intéztek: róluk döntöttek, de nélkülük. Sokak szerint a civilizáció kezdete egyben a monogámia általánossá válását is jelentette, ez azonban nem egészen igaz. A monogámiát valójában a férfiak találták ki a nők számára; magukra nézve azonban nem tartották kötelezőnek. A törvényes örökös biztosításához a nő kizárólagos kötődésére volt szükség, a férfiera nem, így nem volt akadálya a férfi nyílt vagy leplezett többnejűségének. A nyílt többnejűséget jó néhány országban egészen korunkig hivatalosan is engedélyezték, de illegálisan mindenütt megtalálható volt. A házas férfiak ma is szabadon vásárolhatnak maguknak szexuális szolgáltatást, hiszen a prostitúció a patriarchális monogámia kiegészítő intézménye.

A Bibliában (különösen az Ószövetségben) érdekes példákat találhatunk a férfi-nő közötti viszony elemzésére. Ádám és Éva, az első emberpár közismert bibliai legendája a keleti teremtésmítoszok egyik változata, amely már kifejezetten patriarchális szemléletet tükröz. A nő korábbi, szabadabb helyzetére csak nyomokban történik utalás az Ószövetségi Bibliában, például amikor arról van szó, hogy az asszony törzse sátrában marad, s a férfi költözik hozzá. Az ószövetségi iratokról tudjuk, hogy nem egyetlen korban, hanem hosszú évszázadok során keletkeztek, így a házasság története szempontjából is igen tanulságos forrásmunkák. Bemutatják a törzsi társadalom, s vele a

Poligámiától a monogámiáig

Bibliai legendák

párosházasság bomlását, a többnejűség elterjedését, és végül a patriarchális monogámia megszilárdulását.

A testvérgyilkos Káinnak még csak egy felesége volt, de hatodik ükunokája, Lámek már „két feleséget vett, egyiknek neve Ada, másiknak Cilla” (1Móz 4,19). Ábrahámnak, a zsidó nép ősatyjának eleinte egy felesége volt, Sára, akinek meddősége miatt azonban hamarosan rabszolganője, Hágár szült neki gyermeket; másutt Ábrahám „mellékfeleségeiről” olvashatunk. A babiloni Hammurapi (i. e. 1700 körül) törvénykönyve is a nő meddősége esetén engedélyezte a második feleséget vagy az ágyast, ami aztán hamar általánossá vált, függetlenül a meddőségtől. Jákob két lánytestvért vett feleségül, Leát és Ráchelt, s mindketten még egy-egy ágyast is adtak neki. Ézsaunak már három, egyenlő jogú felesége volt.

Az ószövetségi *Bírák könyve* és *Királyok könyve* a többnejűség virágkorában született, amikor mindenki annyi feleséget és ágyast szerzett, amennyit csak tudott. Gedeonnak és Saulnak jó néhány felesége és ágyasa volt; Dávid királynak kb. tíz felesége és ugyanannyi ágyasa; Roboámnak tizennyolc felesége és hatvan ágyasa. Az *Énekek énekében* a királynak hatvan felesége és nyolcvan ágyasa volt, Salamon király hatalmas háremében pedig hétszáz feleség és háromszáz ágyas lakott. A királyi hárem örökölhető volt, s birtoklása jogcímet adott a trónhoz. A hárem ugyanis a gazdagság és a hatalom jelképe volt – ahogy ma mondanánk: státuszszimbólum. Az ágyasok rendszerint rabszolganők voltak, akiket pénzért vásároltak vagy foglyul ejtettek.

A nyílt többnejűség mellett a Biblia tanúsága szerint mindig megtalálható volt a rejtett többnejűség is, különösen a feleség elbocsátásának és újabb házasság(ok) kötése-

Feleségek és ágyasok

Háremek

nek formájában. A Mózes 5. könyvében található válási törvény szerint a férj bármikor elbocsáthatta feleségét, ha az már nem tetszett neki, a feleség viszont sohasem kezdeményezhetett válást (5Móz 24,1.3). Az eltaszított asszonyt utálatosnak, sőt tisztátalannak nevezi a törvény (függetlenül attól, hogy kinek a hibájából taszították el), s megtiltja a férjnek, hogy visszafogadja őt. A válás a férfi számára igen könnyű volt: egyszerűen ki kellett állítania egy válási levelet, amit aztán a felesége kezébe nyomott. A szerencsétlen nő nem tiltakozhatott, nem védekezhetett, legtöbbször még kártérítést sem követelhetett. Tévedés lenne azt hinni, hogy csak a házasságtörő asszonyt kergették el; az ilyeneket az ószövetségi időkben inkább megkövezték.

A monogámia időszámításunk kezdete körül vált általánossá a zsidóságnál. Nem sokkal később a kereszténység igyekezett megnehezíteni a válást, megszilárdítani a patriarchális monogámiát.

A kereszténység államvallássá válása folytán a házasság egy férfi és egy nő között létrejött felbonthatatlan életközösség lett, amelyben a férfi az úr, akinek a feleség örök hűséggel és engedelmisséggel tartozik. A férj ezzel szemben titokban látogathatta a minden középkori városban megtalálható bordélyházakat, vagy ha elég gazdag volt, tarthatott magának ágyasokat is. A papság számára tilos volt a házasságkötés, de bőséges adataink vannak arról, hogy még a püspököknek és egyes pápáknak is voltak ágyasaik. A házasságtörő asszonyt ezzel szemben pellengrére állították, haját leborotválták, bebörtönözték, de a férj meg is ölhette őt „jogos felháborodásában”. A női hűtlenség megelőzésére drasztikus eszközt használtak: az erényövet, amely szó szerint lakatra zárta a feleség nemi szervét.

Keresztény monogámia

A szüzesség szerepe

A párválasztásba a fiataloknak ritkán volt beleszólásuk; ezt szülei intézték a családi érdekek alapján. A házasságkötés valódi és elsődleges célja többnyire a vagyon vagy a tekintély növelése volt; az egyéni vonzalom aligha jöhetett számításba. A leendő feleség szüzessége döntő fontosságú volt. A házasságtörténet szempontjából a középkor legjelentősebb fejleménye az lehet, hogy ekkoriban kezd megjelenni a szerelem kultusza, bár még elég bizonytalanul, az úgynevezett lovagi szerelem formájában (amely csaknem mindig házasságtörő jellegű). A „hajnali dalok”, az albák a lovag és asszony-szeretője hajnali búcsúzkodását örökítették meg; a szerelmi balladák, például az *Aucassin és Nicolette* a szülőkkel és az egész társadalommal szembeszegülő szerelmesek megpróbáltatásait. Boccaccio *Decameronja* vagy Ráth-Végh István és mások házasságtörténeti dokumentumgyűjteményei (Ráth-Végh 1975) eleven képet festenek a középkor szerelmi próbálkozásairól, de még évszázadoknak kellett eltelniük ahhoz, hogy a szerelem jogát egyáltalán elismerjék.

Reneszánsz nőtisztelet

A reneszánsz nem hozott közvetlen és tömegmértű változást a nemek viszonyában, bár későbbi kihatásai jelentősek. Eleinte azonban inkább csak folytatja és felerősíti a lovagkor szerelmi kultuszát, kibővítve azt az újra felfedezett „pogány” (ógörög és latin) költészet erotikus elemeivel. Divatba jött a galantéria, a csiszolt modorú udvarlás. Mindez azonban egy elég szűk rétegre korlátozódott; a nőtisztelet céltáblája nem általában a nő, hanem az úrnő, a kastélyok és szalonok előkelő hölgye. Róla és neki szólnak a lovagregények és pásztorregények, a szerelmes versek és levelek, a szépirodalom és művészet minden műfaja. A házasság viszont a társadalom egyetlen rétegében sem a spontán szerelmen alapult. A párválasz-

tás változatlanul a szülők joga volt, fő meghatározói az osztályhelyzet és az anyagiak. Előfordult ugyan a lányszöktetés, illetve a szülők akarata ellenére megkötött házasság, mint Rómeó és Júlia történetében, de ez kockázatos vállalkozás volt, amit súlyosan büntettek. Az „eladó lány” értékét a hozomány szabta meg. A férj tekintélyét és családfői jogait a törvény biztosította; a feleség helyzete jogilag a gyermekekével volt egyenlő. A férj nemcsak verhetette a feleségét, hanem például házasságtörés esetén büntetlenül meg is ölhette szeretőjével együtt. Válást a nő csak egyetlen esetben kezdeményezhetett: ha a férj képtelen volt a gyermeknemzésre. Ennek bizonyítása azonban rendkívül megalázó eljárással – a potencia nyilvános bizonyításával – történt, ezért a legtöbb nő visszariadt tőle.

A patriarchátus a reneszánsz után, a polgárság fokozatos uralomra kerülésével sem enyhült. Jogilag inkább romlott a nő helyzete, legalábbis 1794-ig, a nagy francia forradalomig. A szerelemkultusz, a galantéria azonban mégiscsak hatott az erkölcsökre; a felszínen finomította, formálisan szabályozta a nemek kapcsolatát, annál is inkább, mert a szerelem jogait egyre többen kezdték komolyan venni. Ám a polgárság nem tudott felnőni saját eszményeihez, s megelégedett a látszat fönntartásával. A nővel együtt a szerelem is árucikké vált. A divatba jött *szerelemkultusz* folytán az egyéni érdekek a szerelem áruhájába öltöztek: a szerelmi házasság látszata gyakran a pusztá érdekviszony elködösítésére szolgált. Előfordultak ugyan az anyagi és karrierszempontokat figyelmen kívül hagyó szerelmi házasságok is, ezek azonban nem mindig voltak tartósan sikeresek: egyrészt a szerelmi lángolás akkoriban is elég hamar elmúlt; másrészt a szülők és a közvélemény nem támogatta az önfejű szerelmeseket.

Eladó lány – (ve)vőlegény

Polgáriasult férfiuralom